

НОВО ЗАВРЪЩАНЕ КЪМ МОДЕРНИЗМА

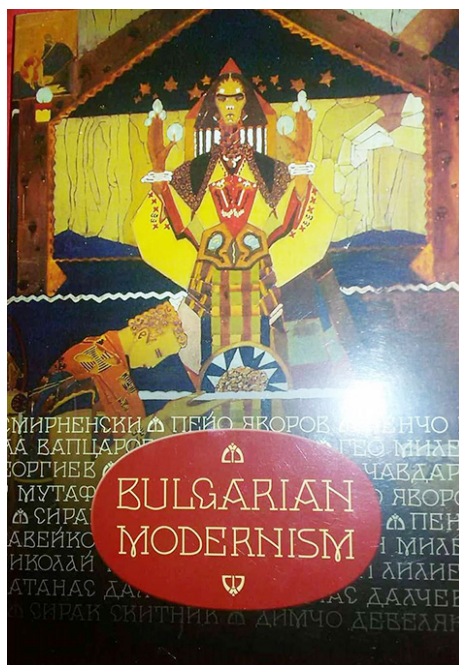
Stefana Roussenova and others. (2017). *Bulgarian modernism*.
Sofia: Polis. 318 p., ISBN 978-954-796-063-3

Бойка Илиева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Преди няколко месеца излезе от печат впечатляващо колективно изследване със заглавие „Българският модернизъм“. Интердисциплинарният подход при съставянето на сборника е подсказан с оригиналното му художествено оформление. За корица е предпочетена картината „Обручение“ (1923) на знаковия за времето си художник Иван Милев. Сборникът представя първи опит да се представи един обзор на българския модернизъм на английски език в неговата пълнота и многоаспектност. Освен с мащабния си замисъл той респектира и с намерението си да бъде достъпен за най-широк читателски кръг отвъд пределите на България. Прегледът обхваща родните модернистични явления, зафиксирани във времето от началото на XX век до навечерието на Втората световна война (1903 – 1939 г.). Сборникът е композиран в два дяла, организирани на хронологичен принцип. Първият дял се фокусира върху периода на символизма (1903 – 1923), мислен като радикален прелом в развоя на българската литература. Втората част обхваща следващата вълна представители на българското модернистично писане, появила се в годините между двете световни войни.

В зависимост от фокуса и методологията си включените текстове представляват три типа изследвания – обзорни (преглед на явления и тенденции в



определен времеви отрязък), очеркови (портрети на отделни автори) и компаративистични (съпоставителни анализи).

Началото на първа част е положено с обзорната статия на Светлозар Игов „Модернизъм и традиция в началото на двадесети век“. В нея се обговаря засрещането на традиционно и модернистично в началото на българския XX век. Игов обръща внимание на специфичната визия на водещите български интелектуалци от това време за посоката на българската култура. Повикът за отваряне на родната литература за европейското литературно влияние с неговите естетически модели не е еднозначен. Идеолозите на кръга „Мисъл“ се отнасят предпазливо и доста селективно към рецепирането на западните културни модели. В крайна сметка, тази преориентация по никакъв начин не разколебава и не опонира на традиционното руско влияние в родната култура.

Голяма част от текстовете в сборника са посветени на отделни поети и писатели (П. П. Славейков, П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Т. Траянов, Хр. Ясенов, Хр. Смирненски, Н. Райнов, Г. Милев, С. Скитник, Н. Фурнаджиев, Ч. Мутафов, Н. Марангозов, Н. Вапцаров, Ат. Далчев) и са дело на авторитетни съвременни изследователи, като Светлозар Игов, Светлана Стойчева, Владимир Янев, Биляна Борисова.

Стремежът към всеобхватност на родните модернистични явления е повод за включването и на няколко изкуствоведски статии, посветени на изобразителното изкуство и на музиката. Текстът на Юлия Стефанова се опитва да осветли личността на един колоритен, но недостатъчно изследван творец – художника Пенчо Георгиев. Юлиана Алексиева изследва българската музика в контекста на модернизма.

Оригинално решение на съставителите е да включат освен статии на съвременни изследователи също и три изкуствоведски текста на Чавдар Мутафов, писани през първата половина на миналия век. Първият от тях е посветен на декоративните елементи в българското изобразително изкуство, а останалите два – на емблематичните художници Иван Милев и Владимир Димитров-Майстора. Впрочем фигурата на Ч. Мутафов има интересно двойко присъствие в сборника – и като субект, и като обект на проучване.

Важен принос в общата концепция на сборника имат и няколко компаративистични изследвания, които вписват родните модернистични явления в европейския културен живот. Те предлагат наблюдения на отделни автори или жанрови тенденции в съпоставителен план спрямо автори и явления от други национални литератури.

Статията на Мадлен Данова „Жените и модернизмът в България и Европа“ представя една необичайна гледна точка към разглежданото явление – феминистичната. Като изхожда от постановката, че модернизмът е резултат от войната между половете, авторката проучва как се проявява това противопоставяне на родна почва и какви трансформации претърпява феминисткият

проект в резултат на предизвикателствата на съвременния постмодерен свят (с. 32). Историята на модернизма се препрочита от позицията на феминизма, а основната женска фигура, върху която се фокусира Данова, е поетесата Мара Белчева. В съпоставянето ѝ с други жени творци от това време нейната история се препрочита като пример за употреба на антихегемонни стратегии в женското писане.

Статията „Българската литература и руският литературен модернизъм“ на Магдалена Панайотова търси допирните точки между модернистичните явления в двете им различни национални проявления. Българският модернизъм интензивно рецепира идеи, символи и художествени средства от руската модернистична литература. Влиянието на руския символизъм се констатира в творчеството на редица български автори, като Л. Стоянов, Сирак Скитник, Хр. Ясенев, Николай Райнов и др. Посочва се влиянието и на други авангардистки направления върху наши поети и писатели – акмеизъм (Ел. Багряна), футуризм (Гео Милев), сюрреализъм (Ив. Грозев), дадаизъм (Ч. Мутафов, Т. Драганов, Б. Дановски, К. Кръстев). Изследователката набелязва и конкретни литературни паралели между български и руски автори – например ранният Людмил Стоянов, Смирненски и Дебелянов са повлияни от творчеството на Валерий Брюсов, Н. Райнов и Ив. Грозев възприемат някои от теософските идеи на Елена Блаватска, а поезията на Анна Ахматова оставя ярък отпечатък върху стиховете на Е. Багряна. Въпреки афинитета си към идеите и творчеството на Емил Верхарен и Рихард Демел в годините след Първата световна война Гео Милев открива поезията на Ал. Блок и Вл. Маяковски (с. 94). Той превежда редица съвременни руски поети за сп. „Везни“ и за антологиите, които съставя. В поемата „Септември“ се маркират отзвуци от футуристичните идеи на Владимир Маяковски.

В статията си „Маринети, българският футуризм и поемата „Септември“ на Гео Милев“ италианският славист Джузепе дел Агата предлага новаторската идея, че творбата заслужава нов прочит през оптиката на футуризма. В подкрепа на своята хипотеза ученият привежда редица слабо известни факти, свидетелстващи за интереса на българския поет към футуризма. Определян ту като експресионист, ту като футурист, Гео Милев заявява открито желанието си за новаторско писане, което изключва връщане към поетите на миналото, и декларира предпочитанието си към футуристите. Той сътрудничи с преводи в печатния орган на ямболските футуристи – сп. „Кресчендо“, а през 1922 г. по покана на неговия редактор Кирил Кръстев изнася лекции върху съвременните литературни направления. Неговите съвременници Н. Шейтанов, Т. Генов и Д. Габе свидетелстват в спомените си за футуристичните му увлечения, а сестра му П. Касабова цитира изказването му, че никой в България не познава по-добре от него самия новите тенденции, включително и футуризма. В библиотеката

на поета е открито теоретично съчинение на Маринети, а в сп. „Везни“ той публикува картини на художници футуристи.

Като потвърждава възприетото в родното литературознание схващане за влиянието на Маяковски върху Гео Милев, авторът го разширява и обогатява с доказателства, че поетът е познавал добре международния, и по-специално италианския футуризм. Като най-ярки примери в подкрепа на това твърдение той привежда контактите с К. Кръстев, популяризирането на футуризма и стилистичните паралели между „Септември“ и поемите на Маринети (с. 176).

Две от статиите в сборника проблематизират една недостатъчно добре проучена литературна тема – за българската модернистична драма.

Публикацията на Дина Манчева съпоставя теми и мотиви в българската и във френскоезичната символистична драма. Компаративистичният анализ се базира на основните разработени теми и тяхната сценична реализация. Избраните драматургични творби се дискутират двuasпектно – въз основа на тематичните сходства и според отличителните компоненти: драматическо действие, персонажи, време и пространствени измерения. За целите на изследването са подбрани произведения от автори, репрезентативни за трите етапа на развитие на българската модернистична драма. Отделя се внимание на интерпретацията на интертекстуалните сюжети, както и на структурата на символистичните пиеси. Въпреки че българската драма следва моделите на френскоезичния и на славянския символистичен театър, тя еkleктично прибавя реалистични и неоромантични елементи, така че символистичната естетика се модифицира съобразно балканския си контекст (с. 114).

В контекста на Хенрих Ибсен и Аугуст Стриндберг е разгледана българската модернистична драма в изследването на Елизария Рускова. Авторката очертава рецепцията на Ибсен в България, като конкретизира различните аспекти на неговото влияние. Тя предлага интересна съпоставка между драмите на П. Ю. Тодоров и норвежкия писател, като посочва конкретни ибсениански мотиви в драмите „Зидари“ и „Невеста Боряна“. Сходствата се откриват в изобразяването на характерите, като набор от индивидуални и характерни черти, както и в близкия естетически подход към фолклора. Разликите са видени в драматургичната интерпретация на конфликта между индивидуално и колективно. Обект на съпоставителен анализ са Ибсеновите драми „Куклен дом“ и „Призраци“, от една страна, и съответно Яворовите пиеси „Когато гръм удари, как ехото заглъхва“ (проблемът за безправната позиция на жената в консервативното патриархално общество) и „В полите на Витоша“ (по линия на естетическия дебат за трагичното в модерната драма). Интересно наблюдение на авторката е, че подобно на някои пиеси на Ибсен („Куклен дом“) и на Стриндберг („Баща“) Яворовата драма „Когато гръм удари“ също може да се определи като натуралистична, защото „се занимава със силата на наследствеността и човешките инстинкти“ (с. 122). Влиянието на Ибсен се конста-

тира и при Страшимировата драма „Ревека“ – в разработването на конфликта между старо и ново. Като най-близък последовател на творческите идеи на Стриндберг изследователката определя Боян Дановски със сборника пиеси „Драматически видения“. По модела на шведския драматург той създава героите си като обобщени типажии. Друг съпоставим с него автор е Н. Райнов. Двамата скандинавски автори оказват силно естетическо въздействие върху българската модернистична драма, като „помагат на българските драматурзи да намерят баланса между локално и глобално и да изковат нов драматичен език, за да изразят своите собствени притеснения и понятия за света“ (с. 128).

Сборникът „Българският модернизъм“ съдържа и две приложения, които дооформят облика му на значим културен факт. Сред изкуствоведските текстове са поместени осем цветни страници с репродукции на картини, графики, автопортрети и илюстрации на тримата изследвани художници, както и на Сирак Скитник, Гео Милев и Николай Райнов. Ценна находка е и малката антология в края на книгата, съдържаща английски преводи на избрани творби от П. П. Славейков, П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Г. Милев, Н. Вапцаров и Ат. Далчев.

Със своя смел, мащабен и амбициозен замисъл сборникът умело вписва родния модернизъм в общеевропейския културен обмен.

A NEW RETURN TO MODERNISM

Stefana Roussenova and others. (2017). *Bulgarian modernism*, Sofia: Polis. 318 p., ISBN 978-954-796-063-3

✉ **Dr. Boyka Ilieva, Assist. Prof.**
South-West University
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: boyka@abv.bg